

XÂY DỰNG HỆ THỐNG BÀI TẬP VỀ BIỆN PHÁP TU TỪ SO SÁNH VÀ NHÂN HOÁ TRONG HOẠT ĐỘNG ĐỌC CHO HỌC SINH LỚP 5

Nguyễn Thị Hồng Vương
HVCH, ngành Giáo dục tiểu học - Trường Đại học sư phạm, Đại học Đà Nẵng

Tóm tắt: Biện pháp tu từ, đặc biệt là so sánh và nhân hóa, là hai công cụ quan trọng giúp tăng cường khả năng biểu đạt và cảm nhận ngôn ngữ. Trong chương trình Tiếng Việt lớp 5, biện pháp tu từ so sánh và nhân hóa được giới thiệu và giảng dạy một cách có hệ thống, giúp HS làm quen với những phương pháp nghệ thuật ngôn từ cơ bản. Tuy nhiên, việc triển khai bài tập trong các sách giáo khoa và tài liệu dạy học hiện nay còn hạn chế. Chính vì vậy nếu xây dựng được hệ thống bài tập về biện pháp tu từ nhân hoá và so sánh trong hoạt động đọc của HS lớp 5 sẽ góp phần nâng cao chất lượng giảng dạy.

Từ khoá: biện pháp tu từ, học sinh lớp 5

DEVELOPING A SYSTEM OF EXERCISES ON FIGURATIVE LANGUAGE TECHNIQUES OF COMPARISON AND PERSONIFICATION IN READING ACTIVITIES FOR GRADE 5 STUDENTS

Nguyen Thi Hong Vuong
Master's Student in Primary Education - University of Education, University of Da Nang

Abstract: Figurative language techniques, particularly comparison and personification, are essential tools that enhance linguistic expression and comprehension. In the Grade 5 Vietnamese curriculum, these techniques are systematically introduced and taught, enabling students to familiarize themselves with fundamental artistic methods of language. However, the exercises provided in current textbooks and teaching materials remain limited. Therefore, developing a comprehensive system of exercises on comparison and personification for Grade 5 reading activities can significantly improve teaching quality.

Keywords: figurative language, Grade 5 students

Nhận bài: 18/01/2025

Phản biện: 10/02/2025

Duyệt đăng: 12/02/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Biện pháp tu từ, đặc biệt là so sánh và nhân hóa, là hai công cụ quan trọng giúp tăng cường khả năng biểu đạt và cảm nhận ngôn ngữ. Đối với học sinh (HS) lớp 5, đây là giai đoạn các em bước đầu phát triển kỹ năng cảm thụ văn học, hiểu được ý nghĩa sâu xa của các câu văn. Việc nhận diện và hiểu rõ hai biện pháp tu từ này là yếu tố quan trọng trong việc phát triển kỹ năng đọc hiểu và cảm thụ văn học của HS, góp phần giúp HS hình thành tư duy ngôn ngữ sáng tạo.

Trong chương trình Tiếng Việt lớp 5, biện pháp tu từ so sánh và nhân hóa được giới thiệu và giảng dạy một cách có hệ thống, giúp HS làm quen với những phương pháp nghệ thuật ngôn từ cơ bản. Tuy nhiên, việc triển khai bài tập trong các sách giáo khoa và tài liệu dạy học hiện nay còn hạn chế, chưa đa dạng, chưa giúp HS tiếp cận một cách đầy đủ và hiệu quả với nội dung này. Chính vì vậy nếu xây dựng được hệ thống bài tập về biện pháp tu từ nhân hoá và so sánh trong hoạt động đọc của HS lớp 5 sẽ góp phần nâng cao chất lượng giảng dạy, tăng cường sự hứng thú học tập của HS và nâng cao khả năng nhận diện, phân tích và vận dụng

các biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá trong hoạt động đọc hiểu văn bản, từ đó phát triển tư duy ngôn ngữ và cảm thụ văn học.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Nguyên tắc xây dựng bài tập

Hệ thống bài tập cần đảm bảo bám sát mục tiêu, yêu cầu của chương trình Tiếng Việt lớp 5

Chương trình Tiếng Việt lớp 5 được xây dựng dựa trên mục tiêu phát triển các kỹ năng ngôn ngữ và tư duy của học sinh, trong đó có kỹ năng đọc hiểu và phân tích văn bản. Các biện pháp tu từ so sánh và nhân hóa không chỉ là nội dung ngữ pháp đơn thuần mà còn được dạy nhằm giúp học sinh phát triển khả năng cảm nhận ngôn ngữ, văn chương, giúp hiểu sâu hơn về tác phẩm văn học.

Hệ thống bài tập cũng cần hỗ trợ việc đánh giá được năng lực sử dụng ngôn ngữ của HS, bao gồm khả năng phân tích văn bản và vận dụng biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá vào bài viết.

Hệ thống bài tập phải gắn liền với thực tiễn và tương thích với các chủ đề và nội dung của SGK

Bài tập nên gắn liền với những văn bản, câu chuyện thực tế hoặc các tác phẩm văn học trong chương trình để giúp HS có thể dễ dàng áp dụng các kiến thức về biện pháp tu từ vào hoạt động đọc hiểu và phân tích văn bản.

Sử dụng các đoạn trích trong sách giáo khoa tiếng Việt lớp 5 hoặc những đoạn văn trong các tác phẩm phù hợp với lứa tuổi.

Đưa ra các văn bản thực tế, giàu hình ảnh so sánh, nhân hóa để HS nhận diện và phân tích.

Hệ thống bài tập phải đảm bảo tính hệ thống và khoa học

Bài tập phải được thiết kế phù hợp với năng lực của HS lớp 5, từ mức độ đơn giản như nhận diện biện pháp tu từ, đến mức độ phức tạp hơn như phân tích và sáng tạo văn bản có sử dụng các biện pháp tu từ này. Các bài tập cần được xây dựng theo trình tự logic, hệ thống để giúp HS hiểu rõ bản chất và cách sử dụng các biện pháp tu từ trong văn bản.

Hệ thống bài tập phải bao quát các khía cạnh của biện pháp tu từ so sánh và nhân hóa: nhận diện, phân tích, vận dụng.

Nội dung bài tập có thể phân chia theo từng mức độ: nhận biết, giải thích ý nghĩa, tác dụng và vận dụng để tạo lập văn bản.

Nguyên tắc khuyến khích sự sáng tạo và phát triển năng lực ngôn ngữ

HS không chỉ cần nhận diện và hiểu tác dụng của các biện pháp tu từ mà còn cần phát triển khả năng sáng tạo và vận dụng trong việc tạo lập văn bản; Bài tập cần khuyến khích HS tự tạo ra các câu văn có sử dụng biện pháp so sánh, nhân hóa.

Các bài tập mở giúp HS tự do biểu đạt và sáng tạo, nhằm phát triển năng lực ngôn ngữ cũng như tư duy thẩm mỹ.

2.2. Xây dựng hệ thống bài tập về biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá trong hoạt động đọc cho HS lớp 5

2.2.1. Xây dựng các loại bài tập về biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá trong hoạt động đọc cho HS lớp 5

Nhóm bài tập nhận diện

Cách thực hiện

Bước 1: Xác định yêu cầu của câu hỏi, yêu cầu

Bước 2: GV hướng dẫn phân tích ngữ liệu của

bài đọc. GV có thể hướng dẫn HS nhớ lại kiến thức đã học về biện pháp tu từ nhân hóa và so sánh.

Bước 3: HS thảo luận nhóm và trình bày kết quả.

Bước 4: GV nhận xét và đánh giá.

Nhóm bài tập hiểu

Cách thực hiện

Bước 1: Đọc kỹ ngữ liệu và xác định rõ yêu cầu của bài tập.

Bước 2: Xác định dạng, loại, hình thức của BT.

Bước 3: Phân tích tác dụng, ý nghĩa của BPTT nhân hóa và so sánh.

Bước 4: Tiến hành làm bài tập và đánh giá kết quả làm bài.

Nhóm bài tập vận dụng

Cách thực hiện

Bước 1: Yêu cầu HS đọc bài tập và phân tích yêu cầu đề bài. Xác định đề bài yêu cầu vận dụng biện pháp tu từ nào.

Bước 2: Xác định dạng, loại, hình thức của BT để đưa ra câu trả lời đúng với yêu cầu.

Bước 3: Kiểm tra lại sản phẩm theo yêu cầu của đề bài xem đã đầy đủ và chính xác chưa. Sửa chữa, điều chỉnh sản phẩm nếu có sai sót.

Nhóm bài tập tổng hợp

Cách thực hiện

Bước 1: Xác định yêu cầu của câu hỏi.

Bước 2: GV hướng dẫn phân tích ngữ liệu của bài đọc. Giáo viên có thể hướng dẫn HS nhớ lại kiến thức đã học về biện pháp tu từ nhân hóa và so sánh.

Bước 3: HS thảo luận nhóm và trình bày.

Bước 4: GV nhận xét và đánh giá

Nhóm bài tập sáng tạo

Cách thực hiện

Bước 1: Đọc kỹ yêu cầu

Bước 2: GV hướng dẫn xác định lại luật chơi

Bước 3: HS thực hiện cá nhân hoặc theo nhóm

Bước 4: GV nhận xét và đánh giá

2.2.2. Xác định và phân loại hệ thống bài tập về biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá trong hoạt động đọc cho HS lớp 5

Căn cứ vào CTGDPT 2018 kết nối tri thức với cuộc sống” được sử dụng chính tại địa bàn nghiên cứu, tác giả xác định các chủ đề, các dạng bài tập theo 05 cách phân loại trên theo bảng sau:

Bảng 2.1. Phân loại hệ thống bài tập về biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá trong hoạt động đọc cho HS lớp 5

Bài/ Chủ đề/ Chủ điểm/ Nội dung dạy học biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá	Bài tập nhận diện	Bài tập hiểu	Bài tập vận dụng	Bài tập tổng hợp	Bài tập sáng tạo
Bài 1. Thanh âm của gió/ Chủ điểm Thế giới tuổi thơ/ hoạt động đọc và viết (Tuần 1)	Chỉ ra những sự vật được nhân hóa có trong đoạn 1 của bài văn.	Theo em, các hình ảnh nhân hóa trong bài có tác dụng gì?	Em hãy viết đoạn văn từ 3-4 câu có sử dụng sự vật được nhân hóa trong bài.	Tìm những sự vật được nhân hóa trong bài văn kể chuyện (Viết)	Tìm những sự vật được nhân hóa trong bài văn kể chuyện (Viết)
Bài 2. Cánh đồng hoa/ Chủ điểm Thế giới tuổi thơ/ hoạt động đọc và viết (Tuần 1)	Đọc đoạn văn và cho biết những biện pháp tu từ nào được tác giả thực hiện trong bài?	Tìm những sự vật được so sánh và nhân hóa có trong đoạn 3 của bài.	Theo em, các sự vật nhân hóa trong bài có tác dụng gì?	Tìm những sự vật được nhân hóa trong bài văn kể chuyện (Viết)	Kể lại câu chuyện <i>Một chuyến phiêu lưu</i> của tác giả Nguyễn Thị Kim Hòa theo hình thức đóng vai nhân vật.
Bài 3. Tuổi ngựa/ Chủ điểm Thế giới tuổi thơ/ hoạt động đọc (Tuần 2)	Đọc bài thơ và cho biết những biện pháp tu từ nào được tác giả thực hiện trong bài?	Những sự vật nào được nhân hóa trong đoạn trích của bài thơ.	Theo em, các sự vật nhân hóa trong bài thơ có tác dụng gì?	Kể lại hành trình của chú ngựa con theo trí tưởng tượng của bạn nhỏ.	Em hãy tưởng tượng mình là chú ngựa đã trưởng thành. Em sẽ nói gì với mẹ sau chuyến hành trình đó.
Bài 3. Tuổi ngựa/ Chủ điểm Thế giới tuổi thơ/ hoạt động luyện từ và câu (Tuần 2)	Em hãy tìm biện pháp tu từ được sử dụng trong nội dung bài tập 1/tr 20 Đọc bài Hạt thóc (trang 21) và chỉ ra biện pháp tu từ được tác giả sử dụng.	Những sự vật nào được nhân hóa trong câu? Những sự vật nào được nhân hóa trong bài?	Theo em, sự vật nhân hóa trong câu/bài có tác dụng gì?	Em hãy sử dụng đại từ để viết đoạn văn từ 3-4 câu có dùng biện pháp so sánh và nhân hóa.	Đóng vai hạt thóc và ngô trong chuyện <i>Hạt thóc</i> .
Bài 1. Tiếng hát của người đá/ Chủ điểm Vẻ đẹp cuộc sống/ hoạt động đọc (Tuần 19)	Trong bài tác giả đã sử dụng biện pháp tu từ nào?	Tìm sự vật được so sánh và nhân hóa trong đoạn văn sau	Em hãy viết đoạn văn từ 3-4 câu có sử dụng sự vật được so sánh và nhân hóa trong đoạn văn dưới đây.	Đọc đoạn văn và thực hiện theo yêu cầu 1. Tìm sự việc được so sánh và nhân hóa trong đoạn văn trên? 2. Theo em hình ảnh được so sánh và nhân hóa trong đoạn văn trên có tác dụng gì?	Tìm những câu thành ngữ, tục ngữ có sử dụng biện pháp nhân hóa. Gợi ý: GV có thể tổ chức bài tập trên thành trò chơi. Trò chơi: Ai nhanh hơn

III. KẾT LUẬN

Bài báo đã trình bày về hệ thống bài tập về biện pháp tu từ so sánh và nhân hoá trong hoạt động đọc cho HS lớp 5 bao gồm năm nhóm chính. Mỗi nhóm bài tập đều được thiết kế với mục tiêu cụ thể, phù hợp với đặc điểm tâm lý và khả năng nhận thức của HS lớp 5. Việc thiết kế bài tập theo nhiều cấp độ này không chỉ đảm bảo tính phù hợp với đối tượng HS mà còn giúp phát triển các kỹ năng quan trọng như tư duy phản biện, khả năng

sáng tạo và năng lực tự đánh giá. Bên cạnh đó, hệ thống bài tập còn giúp GV có cơ sở để theo dõi sự tiến bộ của HS, từ đó đưa ra những điều chỉnh phù hợp nhằm tối ưu hóa quá trình giảng dạy. Những kết quả nghiên cứu và xây dựng hệ thống bài tập trong bài báo sẽ là nền tảng quan trọng cho các bước tiếp theo, đặc biệt là trong việc đánh giá hiệu quả của PPDH và đề xuất những điều chỉnh nhằm nâng cao chất lượng giáo dục.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Bộ Giáo dục và Đào tạo (2010). *Đổi mới phương pháp dạy học ở Tiểu học*. Hà Nội: Nxb Giáo dục Việt Nam.
 Bùi Mạnh Hùng (2010). *Biện pháp tu từ trong ngôn ngữ và văn học*. Nxb Đại học Sư phạm TP.HCM.
 Đỗ Ngọc Thống (Tổng chủ biên), Đỗ Xuân Thảo (Chủ biên), Phan Thị Hồ Điệp và Lê Phương Nga (2021). *Hướng dẫn dạy học môn Tiếng theo chương trình giáo dục phổ thông mới*. Hà Nội: Nxb Đại học Sư phạm.
 Nguyễn Hữu Thọ (2011). *Giảng dạy ngữ văn tiểu học qua các bài tập tu từ học*. Nxb Giáo dục.